

PROGRAM MATICE PRVI NACIONALNI PROGRAM CRNOGORSKOG NARODA

Dragan Radulović

This work deals with the position of Montenegro ten years after the restoration of sovereignty and full international recognition in the light of the increasingly certain accession to NATO and EU membership. The author indicates that Montenegro needs a period of stability and peace in order to develop successfully as a community where all citizens would be allowed to become accomplished as free and dignified beings. To that end we need continuous development of institutions that would serve the welfare of the citizens and take care of the general interest. As a small political community, Montenegro has to incessantly work to improve its readiness to respond to the challenges of the modern world – in other words, the quality of our national, identity and cultural future will depend on the quality of the institutions that we build.

Današnja Skupština Matice crnogorske¹ posvećena je promišljanju pozicije u kojoj se nalazi naša Crna Gora, i to je najbolji način da obilježimo desetogodišnjicu njene nezavisnosti i međunarodnog priznanja. U ovo vrijeme svečanosti moramo sačuvati mjeru: nije sve idilično i besprijekorno kako nas vlast nastoji ubijediti, niti je sve grozno i bezizlazno kako nas opozicija uvjerava. Ali, to su njihove stranačke neprincipijelne krajnosti, motivisane političkim ciljevima koji se u bitnome razlikuju od naših.

¹ Govor Dragana Radulovića, predsjednika Matice crnogorske na Skupštini Matice 28. maja 2016. godine, Podgorica.

Kada je Matica crnogorska osnovana, sada već daleke 1993. godine na Cetinju, većinska Crna Gora je smatrala da je čuvar ideje jugoslovenstva, i da bez Jugoslavije, makar i krnje, nema Crnoj Gori života. To je bila fatalna zabluda unutar koje se kao nužna posljedica nalazio plan da se crnogorskoj naciji namijeni sudbina nestanka i asimilacije, a svim našim vrijednostima gašenje, ili u najboljem preimenovanje u srpski nacionalni korpus. Matica crnogorska je osnovana sa idejom da se kritički suočimo sa tom fatalnom zabludom, i da objasni građanima stvarne velikodržavne ciljeve tzv. „očuvanja Jugoslavije“.

Društvene i političke okolnosti devedesetih godina činile su da crnogorski misleći ljudi iznesu ono najbolje iz sebe: nepotkupljivu odanost domovini, spremnost na ličnu žrtvu zarad javno izrečene kritičke riječi, i nadu da se može stvoriti nešto drugačije, i da od nas zavisi budućnost... Bili su nipodaštavani i progonjeni, satanizovani u medijima i javnosti, ali jasni u svojim stavovima i nepokolebljivi u odbrani crnogorskog nacionalnog i kulturnog identiteta. Uza sve nevolje i opasnosti, to su bili zvjezdani časovi crnogorskog otpora i samopoštovanja. Suočeni sa izvjesnim nestankom sopstvene domovine i nacije, ljudi koji su se suprotstavljali nametnutom velikodržavnom projektu činili su to nudeći jednu drugačiju političku viziju: nezavisne i suverene Crne Gore, koja uvažava i štiti svoj viševjerski i višenacionalni karakter, a koja je iskreno okrenuta evro-atlantskim integracijama...

Sintezu tog opredjeljenja predstavlja program Matice crnogorske „Crna Gora pred izazovima budućnosti“ koji je bio prvi cjeloviti nacionalni program crnogorskog naroda. To je bio politički program okupljanja, racionalna osnova zalaganja za crnogorsku suverenost, na kojoj je, najzad, idejno i Referendum dobijen. Da je bilo političke pameti mnogi stavovi tog programa našli bi svoje mjesto u preambuli Ustava. Središnja poruka toga strateški važnoga političkog dokumenta, plod velike trogodišnje rasprave (1996-1999), je nezaboravna:

„Crna Gora konačno mora da razriješi dilemu koja se već deceniju postavlja pred njene građane: *da li je Crna Gora doista crnogorska država i da li je država?*“

Budući razvoj događaja u potpunosti je potvrdio postavke tog programa. Njegovi su umni autori razumjeli ono supstancijalno u svom vremenu, a posjedovali su i dovoljno hrabrosti da shodno tom razumijevanju djeluju. U slučaju Matice crnogorske, pamet i hrabrost su nužni uslovi, ali dodao bih još jedan koji mi se čini neophodnim – upornost. Dosljedno istrajavanje na putu ostvarenja ciljeva koje smo sebi tada postavili. Rad u kojemu se ne smije gubiti dah, napor od kojega se ne smije odustati. Bez obzira na protivnike, koji su uvijek snažniji i naizgled nepobjedivi, i na prepreke koje se tako postavljaju da nam budu nepremostive. Naravno, ne možemo zaboraviti i poslovne ljude koji su u tim teškim vremenima nesebično podržavali Maticu crnogorsku i svojim priložima omogućavali njen rad, iskazujući tako ne samo sopstvenu brigu o sudbini crnogorske nacije i kulture, nego i znatnu građansku hrabrost.

Naše zalaganje je krunisano uspjehom na Referendumu 2006. godine, i sasvim izvjesno, nakon antifašističkog jula 1941. godine, Crnogorke i Crnogorci nemaju blistavijeg datuma u svom *kratkom XX vijeku* koji je trajao od 1918. do 2006. Nakon 88 godina obnavljamo nezavisnost i međunarodno priznanje Crne Gore, i ponovo je upisujemo na mapu postojećih država pod njenim imenom.

Država je „forma u kojoj jedan narod čuva svoj subjektivitet“, to je možda najveće civilizacijsko dostignuće ljudske rase, instrument za poboljšanje i razvoj života jedne političke zajednice... Ali pored navedenog, u našem, crnogorskom slučaju, država je prosto – uslov opstanka. Srećom po sve nas, 2006. uhvatili smo zadnji voz. I tada je u Evropskoj uniji i međunarodnoj zajednici bilo snažnih glasova protiv crnogorske nezavisnosti i želje da se ona zadrži u državnoj zajednici sa

Srbijom, ali bilo je političke volje i strpljenja da se pregovara i traži rješenje.

Sada, nakon deset godina od ostvarenja naše političke vizije, moramo sebi postaviti zadatak da jasno analiziramo će se kao zajednica nalazimo, možemo li biti zadovoljni postignutim, i najbitnije, šta moramo popravljati? U procjeni je neophodno izbjeći slavljeničku samodostatnost i ne dozvoliti banalnoj apologiji da nam zamagli pogled na stvarnost. Upravo mi u Matici moramo biti objektivni u svojim procjenama, pažljivi u analizama i jasni u iznijetim stavovima. Najzad, mi se tome možemo posvetiti čista srca i bistre pameti, jer naša je odanost domovini neupitna, a zainteresovanost za njen boljitak dokazana, i ne od juče.

Ako postavimo pitanje, bez namjere da naše opservacije predstavljaju posljednju riječ o temi, ali sa jasnom željom da podstaknu na razmišljanje i doprinesu društvenom dijalogu: možemo li biti zadovoljni ukupnim postignućima naše države i društva u proteklih deset godina, u stvari pitamo sljedeće: da li je spoljno-politička usmjerenost naše države ispravna, da li se institucije sistema izgrađuju na patriotski valjan način u skladu sa Ustavom i zakonom, kakvo nam je zdravstvo, kakvo nam je školstvo, da li je pravda građaninu dostupnija na sudovima nego ranije, da li se smanjuje bahatost i samovolja funkcionera u javnoj administraciji, da li se smanjuje stepen njihove podložnosti korupciji, da li smo kao građani slobodniji i zaštićeniji nego ranije...? Pitanja ima puno, a skup odgovora na njih tvori sliku države Crne Gore. Referendum je u simboličkom smislu bio mogući dobar početak za promjenu dotadašnje političke prakse, ali do te promjene na žalost nije došlo u potrebnoj mjeri: to jest, svaka promjena izgleda kao da je iznuđena pristupnim pregovorima sa Evropskom unijom, zamorni posao koji se preko volje odrađuje, a da nije shvaćen kao životna društvena potreba koja se najličnije tiče nas i naše budućnosti, za koju moramo biti itekako zainteresovani.

Mi koji smo na Referendumu glasali za suverenu Crnu Goru, prirodno, osjećamo veću odgovornost i brigu za njen napredak. Za razliku od naših neistomišljenika, osjetljiviji smo na njene nedostatke, više nas smetaju i bole. Zbog toga smo često u opasnosti da fetišiziramo državu, pretvarajući je u nekakav metafizički entitet koji posjeduje vrijednost po sebi nezavisnu od mjerljivih rezultata u stvarnosti. Ono što uliva nadu, koliko god ona bila mala, jeste da crnogorska opozicija polako počinje da biva svjesna – a dugo im je trebalo! – kako njihova uloga nije da ruše državu nego da kritikuju i smjenjuju vlast na izborima. Uostalom, oni koji to shvatanje učvrste u svom opozicionom djelovanju jedini i imaju šansu da u budućnosti odlučujuće utiču na legitimno i legalno upravljanje ovom zemljom.

U novom programu Matice crnogorske „Crna Gora na evropskom putu“ koji je donijet na Skupštini 2013. godine jasno se apostrofiraju one političke snage koje su presudile da naša domovina krene putem nezavisnosti, međunarodnog priznanja i evroatlantskih integracija. Stranka sa „najvećim gabaritima“ je tome i najviše doprinijela. Motivi njihovog preumljenja su bili krajnje jednostavni: politička pamet koja im je stavila do znanja da Koštuničina satrapija sobom nosi međunarodni teret neriješenog Kosova, sve intenzivnije potražnje haških optuženika, i predstavlja tvorevinu koja niti je ravnopravna a još manje je država, i na kraju, sasvim izvjesno: da u toj i takvoj budućnosti nema mjesta za crnogorsku državu i narod, njegovu tradiciju i kulturu koliko god mu iz Brisela i Beograda obećavali političkih i nacionalnih sloboda.

Međunarodno priznata država Crna Gora sa svojim institucijama temeljni je instrument pomoću kojega jedna malobrojna politička zajednica može i treba da se priključi savremenom civilizovanom svijetu čije vrijednosti baštini i kojima može sadržajno doprinijeti. Crnogorski narod i njegova politička, privredna i kulturna elita ne smije se ustezati širih, naddržavnih integracija. Pristupajući Evropskoj uniji nećemo nestati, niti se raseliti do

iščekujuća. Upravo suprotno, jedino u porodici ravnopravnih naroda i država, možemo pronaći odgovarajući okvir za vlastiti napredak i dodatni motiv za neprekidno jačanje sopstvenog nacionalnog i kulturnog identiteta. Opasnost koja nam prijete nalazi se na suprotnoj strani: samodovoljno i nekritičko robovanje naslijeđenim civilizacijskim modelima koji su nekada u crnogorskoj prošlosti imali smisla, ali su danas daleko od savremenog i razvijenog svijeta. Ta emancipatorska borba neće biti laka. Nju neće niko voditi umjesto nas, jer ona se vodi u našem dvorištu. Dobronamjerna pomoć je poželjna, ali bez našeg stvaralačkog napora i jasne svijesti o sopstvenim vrijednostima i mogućnostima – sasvim je nedovoljna.

Evropska unija je u krizi, povremeno izgleda da se tresu i njeni sami temelji: bratstva, jednakosti i slobode. Zabrinjava nas očigledno jačanje političkih snaga čije djelovanje počiva na mržnji i isključivosti. Primjetan je nedostatak solidarnosti, a duboka kriza političkog liderstva je više nego očigledna. Najzad prisutno je i veliko nepovjerenje u politiku i demokratske procedure koje okončava u populizmu... Ponekad se čini da su evrofobi u pravu, te da će se Evropska unija raspasti sama od sebe baš kada Crna Gora bude bila pred prijemom. Ne vjerujem da hoće, suviše su snažne kohezivne veze, a još veće opasnosti koje vrebaju iz tame. U ovim trenucima evropske krize možda nam se valja prisjetiti onog Helderlinovog stiha: „Tamo gdje je opasnost, raste i ono spasonosno.“ Kriza je prilika za ozbiljno promišljanje i traganje za rješenjima koje vode iz lavirinta. Ubijeđen sam da će se Evropska unija na kreativan način suočiti sa krizom i da će iz nje izaći. Međutim, sve i da se to ne dogodi, da snage koje djeluju protiv Evropske unije nadvladaju, zar naše društvo i država nijesu vrijedni da ih izgrađujemo upravo po uzusima najrazvijenijih zemalja savremenog svijeta? Vjerujem da jesu, naša Crna Gora upravo to zaslužuje. Svaki pomak ka Evropi je za nas dragocjeni dobitak.

Pristupanje Crne Gore NATO savezu sve je izvjesnije, kao što su izvjesni i otpori na koje nailazimo. Ne pristupa Crna Gora Alijansi da bi nas neko iz svijeta branio ukoliko budemo napadnuti – uostalom, uvijek smo se branili sami, kako smo najbolje znali i umjeli! – već iz razloga što samo nadnacionalna vojna i politička organizacija može uspješno amortizovati napetosti u ovom dijelu Evrope. Ideologije koje su na ovim prostorima započele i vodile ratove devedesetih godina još uvijek su žive i snažne, a njihovu agresivnost ne smijemo podcijeniti. U njihovim međusobnim razračunavanjima – a ona nijesu okončana! – Crnoj Gori je uvijek namijenjena sudbina žrtve. Ako NATO savez može da bude ozbiljna prepreka poglavicama iz okruženja da ponove mahnitiranje devedesetih godina, a vjerujem da može, onda je nama mjesto za tim stolom. Zbog toga su više nego upitne ideje da Crna Gora treba da njeguje neku formu neutralnosti, jer veliko je pitanje da li jedna malobrojna zajednica uopšte može da bude neutralna, a da istovremeno na adekvatan način zaokruži sistem sopstvene bezbjednosti. Na kraju, ono što se nama nudi pod formom neutralnosti, u stvari je „ruska neutralnost“. Matica crnogorska ne gaji netrpeljivost i neprijateljska osjećanja prema ruskom narodu i njegovoj kulturi, poštujemo tradicionalno prijateljstvo i mnogostruku prepletenost naših odnosa kroz istoriju, ali čvrsto odbacujemo svaki pokušaj da se Crna Gora prinudi na odricanje od svojih nacionalnih i državnih interesa.

Crnoj Gori je potrebno vrijeme stabilnosti i mira da bi mogla uspješno da se razvija kao zemlja unutar koje će svim njenim građanima biti moguće da sebe ostvaruju kao slobodna i dostojanstvena bića. Ali to se neće dogoditi samo od sebe. Neophodan je stvaralački napor političke, privredne i kulturne elite usmjeren u tom pravcu. Potrebna nam je neprekidna izgradnja institucija, ne onih koje će biti partitokratski plijen koji zadovoljava interese grupa, najčešće tajkunskih, nego inkluzivnih institucija

koje će služiti dobrobiti građana i voditi računa o opštem interesu. Često se može čuti da je za tako nešto „potrebno vrijeme“, da je Crna Gora tradicionalna, nenaviknuta na demokratiju i parlamentarizam, najzad nenaviknuta na sopstvenu državu... I potpuno su u pravu, za izgradnju i jačanje institucija potrebno je vrijeme. Ali da taj zahtjev za vremenom ne bi bio tumačen kao alibi, potrebni su i vidljivi rezultati.

Malobrojna politička zajednica, pored svih unutrašnjih problema i otpora, mora neprekidno da radi na sebi, preciznije na vlastitoj spremnosti da se kreativno suočava sa izazovima koje vrijeme donosi. Zbog toga država mora biti emancipatorski korektiv društva. Drugim riječima, kakve budemo izgradili institucije, takva će nam biti nacionalna, identitetska i kulturalna budućnost.

Matica crnogorska je samostalna i odgovorna institucija kulture čiji je nezavisni status potvrđen Zakonom o Matici crnogorskoj iz 2008. godine. Od svog osnivanja nastojali smo da predanim radom njegujemo svijest našeg naroda o njegovoj hiljadugodišnjoj državnosti, da objavljujemo formativne knjige koje se tiču crnogorske kulture i nacionalnog identiteta, i da razvijamo osobenu kulturu društvenog sjećanja na vrijednosti iz naše prošlosti koje nas određuju i oblikuju kao narod. Do danas smo objavili 117 knjiga u tiražu od 92.000 primjeraka, i 65 brojeva časopisa „Matica“ u ukupnom tiražu od 35.000 primjeraka. I knjige i časopis distribuiramo bibliotekama, školama i visokoškolskim institucijama u Crnoj Gori, inostranim bibliotekama, univerzitetima i naučnim institucijama, crnogorskim diplomatskim predstavništvima, iseljeničkim društvima, poslenicima kulture i svim zainteresovanim pojedincima – smatrajući to bitnim dijelom svog doprinosa crnogorskoj kulturi i nauci. Objavili smo Bibliografiju časopisa „Matica“ za period od 2000. do 2015. godine, koja sadrži 878 bibliografskih jedinica sa registrom autora, prevodilaca i predmetnim registrom.

Sami, ili u saradnji sa drugim crnogorskim institucijama nauke i kulture, organizujemo međunarodne naučne skupove, iskreno vjerujući da je razmjena ideja najzdraviji put ka boljem samorazumijevanju jedne zajednice i sticanju samopoštovanja.

Matica ima razvijenu mrežu ogranaka po opštinama – njih 13 koji okupljaju naše članove i simpatizere, i svojom djelatnošću značajno obogaćuju kulturni život svojih sredina.

Prva smo crnogorska institucija koja je još devedesetih godina uspostavila veze sa našim iseljeništvom. Uvažavajući njihovu ljubav i odanost prema postojbini, i saradjući sa njima na najbolji mogući način. U zemljama Evrope i obije Amerike, Matica crnogorska ima 14 svojih povjerenika čiji nam je doprinos više nego dragocjen. Posebno naglašavamo plodnu saradnju sa Nacionalnom zajednicom Crnogoraca Hrvatske, organizacijom sa kojom Matica crnogorska razvija odnose iskrenog prijateljstva i razumijevanja.

Danas je glavnu brigu saradnje sa crnogorskim iseljeništvom preuzela država Crna Gora, i nadamo se da će zahvaljujući mreži diplomatskih predstavništava, novom Zakonu o iseljeništvu, i službama unutar Ministarstva vanjskih poslova, ti odnosi postajati sve bolji i sadržajniji; čemu će, uostalom, i Matica nastaviti da doprinosi.

Matica crnogorska reaguje svojim saopštenjima na ključna događanja na političkoj i društvenoj sceni, jasno ukazujući na fenomene koje smatramo štetnim i koji ne doprinose opštem dobru. Stalo nam je do slobode, građanina, države i društva, stalo nam je do onoga što je crnogorsko. Sve su to u najpunijem smislu političke teme, i u svojim javnim reakcijama nastojimo misliti o njima na odgovoran način.

Matica crnogorska će uvijek biti pouzdan saveznik svim društvenim snagama koje streme napretku i civilizacijskoj emancipaciji našega crnogorskog društva i čvrsta uporišna tačka otpora provincijalizmu, konzervativizmu, klerikalizmu i neofašističkom populizmu...

Svoju domovinu Crnu Goru vidimo kao članicu Evropske unije i NATO saveza, kao stabilnu zemlju vladavine prava, socijalne uravnoteženosti, poštovanja čovjekovog dostojanstva i slobode... U samoj prirodi budućnosti je da bude neizvjesna i riskantna, tako da ni naš put nije lišen izazova. Matica sebe razumijeva kao organizaciju koja čuva najbolje iz crnogorske tradicije, dakle, sve ono vrijedno što nam predstavlja izvor snage i zalog je za budućnost. Nastojimo njegovati sve kulturne supstrate Crne Gore, tako što u pripadnicima drugih naroda tražimo ravnopravne sagovornike i prijatelje u zajedničkim naporima da izgrađujemo moderno crnogorsko društvo. Čuvajući svoju državu Crnu Goru, jer ona pripada svima jednako i svi smo odgovorni da se suprotstavimo silama razaranja i dekompozicije. Zbog toga nas rastuži kada primijetimo da su pojedini naši sugrađani potpali pod uticaj političkih mešetara koji nijednom narodu u Crnoj Gori ne žele dobro, bez obzira da li su u službi ruskog ili neosmanskog „povratka na Balkan“.

Iskreno vjerujem u političku mudrost i patriotizam crnogorskih građana, i u njihovu želju da im zajednička domovina svakim danom postaje sve uspješnija i bolja.

Da je vječna Crna Gora... I Matica crnogorska...